
TÜRK KOOPERATİFÇİLİĞİNİN DÖNEMSEL ANALİZİ (1950-1960 DÖNEMİ) THE PERIODICAL ANALYSIS OF TURKISH COOPERATION (1950-1960 PERIOD)

*Yasemin MEMİOĞLU**

ÖZET

1950-1960 dönemi, II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği, ekonomide canlanmaların başladığı ve çok partili siyasal hayata geçişle birlikte ilk iktidar değişiminin yaşandığı bir dönemdir. İktidara gelen yeni hükümet, hükümet programlarında da bahsettiği özel sektör eliyle iktisadi kalkınma politikasını benimsemiştir.

Atatürk'ün vefatı ve arkasından II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan sıkıntılar sebebiyle ekonominin durgunlaşması sonucu kooperatifçilik hareketleri yavaşlamıştır.

Çok partili siyasal hayata geçilmesi, ekonominin dış yardım ve yabancı sermayeye açılması ile savaş yıllarında özel sermaye birikiminin ileri boyutlara ulaşması, ekonomik ve sosyal gelişme için uygun ortamı hazırlamıştır. Liberal politikaların ön plana çıktığı bu süreçte, özellikle dönemin ilk yarısında, ekonomi önemli oranda büyümüştür. Bu gelişmede tarım sektörünün rolü önemlidir.

Hızlı makineleşme, yeni alanların üretime açılması ve mevsim şartlarının elverişliliği ile tarım kesimi hızla gelişmiştir. Buna bağlı olarak tarımsal girdileri kullanan gıda, tütün, dokuma gibi sanayi dalları gelişmiştir.

Özellikle dayanıksız tüketim malları üretimi, tüm nüfusun

*Uzman Yardımcısı. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,
y.memioğlu@gtb.gov.tr

ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede artmıştır. Hizmet sektörü de ticaret, ulaştırma, inşaat başta olmak üzere bu dönemde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Bu on yıllık süreçte ortalama %6,3 oranında büyüyen Türkiye ekonomisindeki iyileşme, kooperatifçilik alanına da yansımıştır. Cumhuriyet Dönemi, kooperatifçilik sektörü için çok verimli geçmiştir. Yasal düzenlemeler ve kurulan yeni kooperatifler ile kooperatifçilik fikri yayılmış, sağlam bir altyapı oluşturulmuştur. Bu altyapıyı devralan yeni hükümet de hükümet programlarında, kooperatiflere gereken önemin verilmesi, kooperatifçilik yasal düzenlemelerinin yapılması mevzularına yer vermiştir.

Nitekim 1951 yılında, ilk esnaf ve sanatkârlar kefalet kooperatifi olan Ankara Esnaf Kefalet Kooperatifi kurulmuştur. Böylece esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin kredi sorunu çözülmüştür.

Kısa zamanda sayıları artan bu kooperatifler 1954 yılında ilk Esnaf Kefalet Kooperatifleri Birliği'ni kurmuştur.

Yine 1951 yılında, şeker sanayinin geliştirilmesi amacıyla ilk pancar ekicileri kooperatifi kurulmuştur. Zamanla sayıları artan ve PANKOBİRLİK adıyla üst birliklerini kuran bu kooperatifler, ülke tarımının gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Bunların kredi ve enerji gibi ihtiyaçlarını karşılamak için de 1953'te Şekerbank açılmıştır.

Temelleri daha eskiye dayanan tarım kredi kooperatifleri ile tarım satış kooperatiflerinin sayıları ile bu işletmelere kullandırılan kredi miktarı da dönem süresince ciddi olarak artmıştır.

Ülkemizdeki ilk sigorta kooperatifi de bu dönemde kurulmuştur.

Ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına cevap vermek amacı güden bu kooperatifin ilk örneği, 1958 yılında kurulan Birlik Sigortadır.

Yeni bir kooperatif kanunu çıkarılması fikriyle bu dönemde çeşitli kanun projeleri hazırlanmıştır.

Bunlardan biri Colombain projesidir. Kooperatifçilik alanındaki

eksiklerin giderilmesi amacıyla ülkemize gelen Colombain, aslında yetişmiş tecrübeli kooperatifçilerimizin bulunduğunu, ihtiyacın kooperatifçilik fikrinin tam anlamıyla yasalara yansıtılması olduğunu vurgulamıştır.

Bu amaçla da bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Colombain'in projesi Yusuf Sami Atasagun'un da bir proje kapsamında hazırladığı kanun tasarısı ile birleştirilip meclise sunulmuştur. Başka kanun tasarıları da meclise sunulmuş olsa da bir kooperatifçilik kanununun çıkması 1969 yılını bulmuştur. Onun yerine, 1956 yılında çıkarılan yeni Türk Ticaret Kanunu'nda kooperatif şirketler yeniden düzenlenmiştir. Kanun hazırlığı gelişmeleri ise özellikle basında yankı uyandırmıştır.

Kooperatifçilik hareketlerinin anlatıldığı bu çalışmanın amacı, hem ekonomik hem sosyal hayatta önemli bir yeri olan kooperatifleri dönemsel olarak inceleyip analizler yapmaktır. Siyasal hayatta yaşanan değişimlerin ekonomideki değişmelerle birleşmesi sonucunun, kooperatifler üzerindeki etkisinden bahsetmektir.

Olumlu gelişmeler kaydedilen bu süreçte, çözülemeyen sorunlar da mevcuttur. Bir kooperatifler kanununun çıkarılamaması ve kooperatifçilik eğitiminin yeterli olmayışı bu dönemde öne çıkan en önemli sorunlardır.

Elbette her dönemin olduğu gibi bu dönemin de hem olumlu hem olumsuz yönleri mevcuttur.

Olması gerekenin maksimum kârı hedeflemek yerine, sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı amaç edinmek olduğu kooperatifçiliğin, tüm eksiklerine rağmen, bu dönemde sağlam temeller attığı görülmektedir. Öyle ki birçoğu halen faaliyetlerini sürdürmektedir.

Anahtar kelimeler: Kooperatif, 1950-1960 dönemi, ekonomi, Colombain projesi, sürdürülebilir kalkınma, Celal Bayar

ABSTRACT

The period of 1950-1960 is an era that World War II ended, economic recovery started and first political power changed as soon as transition to the multi-party system.

The ruling new government has adopted the economic development by private sector policy which is also mention in government program. After Atatürk's death and difficulties experienced during World War II, cooperatives movement slowed down. Transition to the multi-party political life, opening of the economy to foreign aid and foreign capital, accumulation of private capital in war years prepare appropriate environment for economic and social development. In this period, liberal policies were at the forefront, especially in the first half of it, economy grew considerably.

The role of the agricultural sector in this development is important. The rapid mechanization in agriculture, opening of new areas for agricultural production and the availability of seasonal conditions developed the agricultural sector rapidly. As a result, industrial branches such as food, tobacco, and textile which use agricultural inputs, have developed.

Especially, the production of non-durable consumption goods has increased at a level that meets the needs of the entire population. The service industry has also made significant progress in this period, particularly in trade, transportation and construction.

The improvement in the Turkish economy, which grew by an average of 6.3% over the last ten years, also reflected in the field of cooperatives.

The Republic Period was very productive for the cooperative sector. With legal regulations and foundations of new cooperatives, cooperation idea spread and a solid background was established. The new government, which took over this background, mentioned some subjects including paying attention to cooperatives, making legal

regulations of cooperatives, in their government program. Thus, in 1951, Ankara Tradesmen Credit and Guarantee Cooperative, first tradesmen and craftsmen credit and guarantee cooperative, was stated up. So, the credit problem of tradesmen, artisans and small industrialists has been solved.

In 1954, these cooperatives, which increased in number in a short time, established the first Union of Tradesmen Credit and Guarantee Cooperative. Also in 1951, for the purpose of developing sugar industry, the first beet planters cooperative was founded.

Increasing in number over time and founding their union under the name of PANKOBIRLIK, these cooperatives made significant contributions to the development of the country's agriculture sector. Sekerbank was opened in 1953 for the purpose of financing their needs such as credit and energy.

The number of agricultural sales cooperatives and agricultural credit cooperatives and the amount of credit used for these cooperatives increased significantly during the period. The first insurance cooperative in our country was established in this period.

The first example of this type of cooperative is Birlik Insurance, which was established in 1958 to respond to the insurance needs of its shareholders.

With the idea of introducing a new cooperative law, various law projects were prepared in this period.

One of them is the Colombain project. Colombain came to our country in order to overcome the shortcomings in the field of cooperatives and emphasized that there were experienced cooperationists in our country, in fact the necessity was the reflection of the full sense of the idea of cooperation. For this purpose, he prepared a draft law.

Colombain's project was combined law draft prepared by Yusuf Sami Atasagun under a project and presented to the parliament. Although other law drafts were presented to the parliament, a cooperative law was accepted in 1969. Instead, in the new Turkish Commercial Code, issued

in 1956, cooperative companies were reorganized. The developments in the preparation of the law had good impressions especially in media.

The purpose of this work, which cooperative proceedings are explained, is to make periodical reviews and analyzes of cooperatives, important for both economic and social life.

It is to talk about how changes in political life unifying the changes in the economy effect cooperatives. There are also unresolved problems in this period where positive developments are recorded.

The lack of a cooperative law and inadequate cooperative education are the prominent problems. Of course, there are both positive and negative aspects in this period as it is in every one.

In spite of all the shortcomings of cooperatives, which aim to achieve sustainable economic and social development, instead of aiming for maximum profit, it seems that they have established solid basis in 1950-1960. So, many of them are still active.

Key words: *Cooperative, 1950-1960 period, economy, Colombain project, sustainable development, Celal Bayar*

1. GİRİŞ

Kooperatifçilik hareketinin ortaya çıkması ve uygulamada yaygınlaşmasında; olağanüstü durumların, ekonomik ve toplumsal zorunlulukların, sosyal ve tarihsel gelişimin etkisi olduğu görülür. Tarihte ilk kooperatifçilik hareketinin 19. yüzyılda Sanayi Devriminin toplumlarda yarattığı sarsıntılardan en çok etkilenen İngiltere’de ortaya çıkması, bir rastlantı değildir.

Türk toplumlarında da kooperatifçilik hareketinin düşünsel temelini toplumsal ve ekonomik sorunlara çözüm arayışlarının oluşturduğu görülür. Nitekim kuruluş yıllarında ekonomisi tarıma dayalı olan Türkiye’de kooperatifçilik hareketi tarım alanında başlamış ve tarım satış kooperatifleri ile tarım kredi kooperatiflerinin kuruluşunu sağlayan yasal düzenlemeler, Kooperatifler Kanunu’ndan önce gerçekleşmiştir.

İlk ortaya çıkışı ve kuruluşuna devlet yöneticileri önderlik etmiş olsa da, Türkiye’nin gelişen ekonomisi ve değişen toplumsal talepleri her dönemin kendine özgü özelliklerine göre kooperatifçiliği de etkilemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım kooperatifleri, kentlere yoğun göçün yaşandığı zamanlarda konut kooperatifleri, yüksek enflasyon zamanlarında tüketim kooperatiflerinin kurulması ve ülke genelinde yaygınlaşması, kooperatifçiliğin toplumsal ve ekonomik süreçlere çözümler ürettiğinin en önemli kanıtlarıdır.

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçişle birlikte ilk iktidar değişimi 1950 yılında gerçekleşmiştir. Başta ekonomiye bakış olmak üzere birçok alanda politika farklılıklarının bu değişime neden olduğu ileri sürülmektedir.

Bu çalışmada; Türkiye’de dönemsel olarak 1950-1960 yılları arası ekonomi politikalarına genel bir bakışla dönem içinde kooperatifçiliğin gelişimi incelenmiş, dönemsel olarak kooperatifçilik faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal etkilerine yönelik analizler yapılmıştır.

Çalışmanın ana materyalini, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı (GTB)

ile Kooperatif Birlik veya Merkez Birliklerinin verileri oluşturmaktadır. Ayrıca, daha önce yapılmış bilimsel çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalardan da yararlanılmıştır.

2. 1950 – 1960 YILLARI ARASI EKONOMİ VE TİCARET POLİTİKALARI

Türkiye’de, II. Dünya Savaşı yıllarında fiili olarak savaşa girilmemesine rağmen, her an hazır durumda bulunmak üzere aktif nüfus silah altına alınmış, savunma harcamaları artmış, üretim ve verimlilik azalmış, tüm bunlar da ekonominin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Ekonomide arz-talep dengesi bozulmuş, karaborsacılık ortaya çıkmıştır. Karaborsa ve spekülasyon kazançlarını vergilemek isteyen devlet önce Milli Koruma Kanununu daha sonra da Varlık Vergisi kanununu çıkarmıştır.

Bu uygulamalarla, üretimde, ticarete, fiyatlarda ve iş hayatında devlet kontrolü artmıştır. (Takım, 2012:158-159) Savaşı izleyen yıllarda Toprak Reformu tartışmalarıyla başlayan siyasal muhalefet, hak ve özgürlüklere konulan kısıtlamaların yumuşatılmasıyla özel girişimciliği savunan yeni bir partiye gelişme fırsatı vermiştir (Baytal, 2007:549).

14 Ağustos 1946’da Meclis’te okunan Hükümet Programında, “İktisadi faaliyetimizi de hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle Devlet işletmeleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek.

Devlet teşebbüsleriyle hususi sermaye arasında işbirliği sağlamak, Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslerle başarılabilecek sahalara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız.” (TBMM Tutanak Dergisi, D8, C1:31) denilerek başlanan köklü ekonomi politikası değişikliğine iktidarın el değiştirmesinden sonra, 29 Mayıs 1950’de Meclis’te okunan Hükümet Programında “İktisâdi ve mali görüşlerimizin esası bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek diğer taraftan iktisâdi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna emniyet vermek suretiyle hususi teşebbüs sahasını

mümkün olduğu kadar genişletmek diye ifade olunabilir.” sözleriyle devam edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi,D9,C1:27). Böylece siyasal alanda cumhuriyet, laiklik gibi temel prensiplere bağlı olduğunu açıklayan yeni hükümet, ekonomik alanda özel sektör eliyle iktisadi kalkınma politikasını benimsemiştir.

Bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarına baktığımızda, sektör bazında önceliğin tarımda olduğunu görebiliriz. Gerek savaşta yıkılan Avrupa’nın gıda maddesi ve hammadde ihtiyacı, gerekse Türkiye’nin elverişli geniş toprakları sebebiyle tarıma dayalı büyüme modeli izlenmiştir. Yeni toprakların tarıma açılması, yabancı yardımlarla tarımda makineleşmenin hızlanması, uygun iklim koşulları, Kore Savaşı’ndan kaynaklanan ürünlerin ihraç fiyatının yükselmesi, çiftçiye verilen kredilerin artması, tarımın genellikle vergi dışı tutulması gibi sebeplerin bir araya gelmesi sonucu tarım sektöründe hızlı bir büyüme yaşanmıştır.

Aslındatarımsal gelişmenin ana nedeni, traktör sayısındaki çok ciddi artışla işlenen toprak miktarının genişlemesidir (Kepenek,2016:103-107). Tarımdaki bu gelişmelere bağlı olarak 1950-54 yılları arasında Türkiye’de yıllık yaklaşık %13’lük bir büyüme yaşanmıştır (Baytal,2007:554). Fakat 1954 yılına gelindiğinde bu olumlu hava değişmiş, Kore Savaşı’nın bitişiyile diğer devletlerin talepleri azalmış, iklim koşulları kötüleşmiş, tarımda üretim düşmüştür.

Döviz darboğazı sebebiyle yedek parça ithalatı yapılamayan traktörlerin büyük çoğunluğu da kullanılamaz hale gelmiştir (ekodialog.com.tr,2017). Mera olarak kullanılan toprakların tarıma açılması ile hayvancılıkta kullanılan alan daralmış, böylece bu sektördeki üretim artışı diğer sektörlerden daha az olmuştur.

Et, süt gibi temel gıdaların sağlanmasında sıkıntılar yaşanması sebebiyle 1952’de hükümet tarafından Et ve Balık Kurumu açılmışsa da arz yetersizliği giderilememiştir (Kepenek,2016:106). 1954 ve izleyen yıllarda kredi musluğunun kısılmasıyla ithalatın azalmaya başlaması, iç ticareti sanayi lehine değiştirmiştir (Kazgan,2013:70).

Dönem süresince sanayi sektörü, tarımdaki değişim ve

kentleşmeden kaynaklanan iç pazarın genişlemesi sonucu canlılık kazanmıştır.

Hem özel sektör sanayiinin hızla gelişmesi hem de zorunlu olarak başvurulmuş kamu sanayi üretiminin artırılması ile yerli üretim türü sanayileşmenin dayanıksız tüketim malları süreci başarıyla tamamlanmıştır (Kazgan, 2013:108). Şeker, çimento, dokuma dallarında, madencilikte, özellikle demir ve bakır cevheri üretiminde büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

Yeni fabrikalar açılması ile 1956 yılına gelindiğinde şeker üretimi 365.000 tonu, çimento üretimi de 1.700.000 tonu bulmuştur.

Bu dönemde, %300'e varan artış gösteren dokuma sanayiinde, 1950'de 5.519 olan tezgah sayısı 1960'da 15.820 olmuştur (Emiroğlu vd., 2012:84-85). Sanayinin tüketim malları alanında gelişmesinin dışında enerji sektöründe de önemli gelişmeler olmuştur. 1950 yılında inşasına başlanan çok sayıda termik santral 1954 yılında üretime geçmiş, 1950 yılında 789.624 kw/saat olan enerji üretimi 1960 yılında 2.815.071 kw/saate yükselmiştir.

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ulusal gelire katkısı da 1950 yılında %9,5 iken 1960'ta %10,8'e çıkmıştır (Albayrak, 2004:313-315). Aslında iktidara gelindiğinde devlet işletmelerinin özel sektöre devri politikası izleneceği öngörülse de ilerleyen yıllarda kamu yatırımları da genişletilmek zorunda kalmıştır (Boratav, 2016:110). Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları, Devlet Malzeme Ofisi, Posta Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü KİT'lere dönüştürülmüş; Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Et ve Balık Kurumu, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü gibi yeni KİT'ler de kurulmuştur.

Sonuçta, liberal düşüncüyü egemen kılma uğraşlarına rağmen çevresel koşulların ve piyasa ekonomisine uygun davranış kalıplarının yetersizliği nedeniyle bu sistem tam anlamıyla uygulanamamış ancak, sonraki dönemlerin altyapısını oluşturacak yatırımlar yapılmıştır (Takım, 2012:166).

Hizmet sektörü bu dönemde bir bütün olarak diğer sektörlerden

daha fazla büyümüştür. Hizmet sektörünün toplam GSMH içindeki payı %39,3'ten %45,6'ya ulaşmıştır. Bu kesimde en çok büyüyenler ise ticaret, ulaştırma ve inşaatır. Bunlara bankacılık ve sigortacılık da eklenebilir. Özellikle ulaşımında ABD yardım çevrelerinin önerisi olan, karayolu ulaşımına öncelik verilmesi konusu, dönemin temel politikalarından biridir. Karayolu yapımı kamu girişimciliği şeklinde dış teknik yardımlar kullanılarak geliştirilmiştir.

Karayollarına verilen özel önemle ciddi miktarda yol yapılarak 1950'de %46 olan karayolu yolcu taşımacılığı, 1960'ta %67'ye çıkarılmıştır. Ancak bu süreçte demiryolu yapımı ihmal edilmiş yalnızca daha önce başlanan demiryolları tamamlanmıştır.

Deniz ticaret filosu, 1950-1960 yılları arası %70 artmış, ancak Denizcilik Bankası ve Deniz Nakliyatı Anonim Ortaklığı'nın KİT olarak örgütlenmesi gibi çabalara rağmen deniz ulaşımındaki gelişmeler sınırlı kalmıştır.

Hava yolu ulaşımında ise Türk Hava Yolları KİT olarak yeniden örgütlenmiştir. Fakat bu ulaşım türünde de çeşitli gelişmeler olmasına karşın havayolu yolcu ve yük taşımacılığı oranı toplam ulaşım içinde %1 seviyesinde kalmıştır. Kısacası, izlenen ulaştırma politikasının sonucu olarak karayollarına daha fazla önem verilmesi ile ulaşımında dengesiz bir gelişim gözlenmiştir (Kepenek, 2016:115-117).

1950-1960 yılları arasında dış ticaretteki gelişmelere bakacak olursak, izlenen liberal ekonomi politikası ile ithal mallara olan talebin arttığını, var olan altın ve döviz stokunun eridiğini ve dış borçların zamanla büyüyüp ödemeler dengesi açıklarının arttığını görebiliriz (Tokgöz, 1988:322). 1950'li yılların başında izlenen liberal dış ticaret politikası sonucunda ithalat %65 oranında serbest bırakılmıştır. Bu serbestiyle birlikte ithalat, tarımsal üretimdeki artış ile birlikte de ihracat önemli ölçüde artmıştır.

1950 yılında 263 milyon dolar olan ihracat 1953'te 396 milyon dolara; 1950 yılında 286 milyon dolar olan ithalat da 1953'te 533 milyon dolara yükselmiştir. 1953 yılında ortaya çıkan döviz sıkıntısı ile dış ticarete liberalizasyon politikasından vazgeçilmiştir. Döviz rezervleri azalmış,

ithal mallara olan talep artmış, ihracat azalmış ve kambiyo kontrolleriyle ithalatı kısıtlayıcı önlemler alınmaya başlanmıştır (Takım, 2012: 174).

1954 yılında dış ticaret rejimini düzenleyen yeni kararnamele yayınlanarak ithalat ve ihracatta kaçakçılık cezaları artırılmış, yurtdışına döviz çıkışına sınırlama getirilmiştir (Eroğlu, 2003: 171).

1956 yılından itibaren dış ticaret hacmi daralmaya başlamış, iç ve dış fiyatlar arasındaki farkın büyümesi sonucu Türk Lirası aşırı değerlenmiştir. Ancak devlet devalüasyon yapmaya yanaşmamış, uluslararası mali kuruluşların önerdikleri tedbirleri de uygulamamıştır. Önerilen önlemler alınmayınca da dış yardım çevreleri verdikleri kredileri kısmışlardır. Sonuç yine döviz darboğazı ve ithalatın daralması şeklinde olmuştur.

Nitekim 1958 yılında kötüye giden ekonomik koşulların düzeltilmesi amacıyla istikrar önlemleri alınmıştır. İstikrar programı, TL'nin devalüasyonu, ithalatta serbesti, para arzı ve bütçe harcamalarının kısıtlanması, KİT üretimi ve hizmetlerinin fiyatının yükseltilmesi gibi konuları içeriyordu. Böylece 1 ABD Doları 9 TL olarak belirlenmiş, Türkiye'de ilk defa ithalat rejimi uygulamasına geçilmiştir (Yurdakul, 2014: 66-67). Devalüasyon sonucunda ithalat pahalılaşmış, ithal girdi kullanan sanayilerde üretim düşmüş ve işsizlik artmıştır.

1950 - 1960 dönemi boyunca ekonomide görülen bu olumsuzluklara rağmen Türkiye ekonomisi ortalama % 6,3 oranında büyümüştür. Kişi başına düşen GSMH 166 dolardan 359 dolara çıkmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 52).

1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile özel sektöre orta ve uzun vadeli sanayi yatırım kredisi verilmiş, ithal girdiler için döviz ve teknik yardım sağlanmıştır. Yerli- yabancı ortaklığı biçiminde kurulan ve kurulacak olan işletmeler de desteklenmiştir (ekodialog.com.tr, 2017). Zaten, 1951 yılında çıkarılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile yabancı sermaye ile ilgili asıl önemli adım atılmış bulunmaktaydı. Bu kanun ile yabancı sermayeye, yerli sermayeye açık olan alanlarda kullanılmak ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarına yatırılmak üzere çeşitli haklar

verilmişti. 1954 yılında çıkarılan yeni kanunla yabancı sermaye daha da serbestleşmiştir. Böylece yerli sermaye ile aynı alanda çalışan yabancı sermaye teşebbüslerine, yerli sermayeye tanınan tüm hak, muafiyet ve kolaylıklar tanınmıştır. Yabancıların petrol sektörü yatırımları ile ilgili de çeşitli düzenlemeler olmuştur.

1954 yılında çıkarılan Petrol Kanunu ile o zamana kadar devlet tekelinde olan petrol arama ve petrol kuyularını işletme işi yabancılara da serbestleşmiştir. Dolayısıyla bu yıllarda Türkiye'ye önemli miktarda yabancı sermaye girmiştir (Şener ve Kılıç, 2008:31).

1950'li yılların ekonomisini özetleyecek olursak, Türk ekonomisinde yaşanan radikal değişikliklerin ekonomiye hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğunu görebiliriz. Çok partili hayata geçişle birlikte, liberal politikalar ön plana çıkmış, devlet müdahalesinin azalması amaçlanmıştır.

Dönemin ilk yarısında bu politika başarılı olurken ikinci yarısında olumlu hava değişmiştir. Özelleştirilmesi hedeflenen KİT'lerin özelleştirilmesi yapılamadığı gibi mevcut KİT'lerin sayısı da artmıştır. Tarım sektörüne sağlanan yardımlarla birlikte tarımda makineleşmeye gidilmiş, tarımsal alan genişletilmiş, tarımda üretim artmıştır. Tarımda yaşanan gelişmelere paralel olarak, iç talebin artmasıyla temel tüketim mallarına dayalı sanayide önemli gelişmeler olmuştur. Bu dönemin başında bazı istisnalar dışında ithalata getirilen kısıtlamalar kalkmış, dış ticaret politikaları özel sermaye birikimine katkı yapmış, fakat dönemin ikinci yarısında döviz sıkıntısı nedeniyle ithalatın daralması sanayiye de olumsuz etkilemiştir.

Ulaştırma ve enerji sektörlerine önemli yatırımlar yapılmış, karayolu ağı gelişmiş, çok sayıda termik santral açılmıştır. Dışa açılma politikası ile yapılan yasal düzenlemelerle yabancı sermaye çekilmiş, yerli sermayenin girdiği her alan yabancı sermayeye de açık hale getirilmiştir. 1950'lerin başında dış ticaretteki serbestleşmeyle birlikte dış ticaret hacmi genişlemiş, yeterli sermaye girişi olmayınca da altın ve döviz stokları erimiş, dış ticaret hacmi daralmıştır. 1959 yılına gelindiğinde dış ticaret açığı 1 milyar 105 milyon doları bulmuştur (Akyıldız ve Eroğlu,

2004:52). 1958 yılındaki yeni istikrar önlemleriyle ekonomideki kötü gidişin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

3. 1950-1960 DÖNEMİ KOOPERATİFÇİLİK

Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi 19. yüzyıla kadar uzanır. Mithat Paşa’nın 1863 yılında Niş Valiliği sırasında kurduğu Memleket Sandıkları hem kooperatifçiliğin hem de teşkilatlı zirai kredinin başlangıcıdır (Hazar, 1990:496). Mithat Paşa’nın kredi kooperatifçiliği girişimleri dışında 1913 yılına kadar uygulamada kooperatifçilik adına önemli bir gelişme kaydedilememiştir (Rehber, 2011:52). 1913 yılında çalışmalarına başlanan ve çeşitli aşamalardan geçtikten sonra 1915 yılında kurulan “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi” ilk tarım satış kooperatifidir.

Ege’de başlayan ilk tarım satış kooperatifçiliği hareketini destekleyen, teşvik ve yardım eden isimlerden biri de Celal Bayardır (Hazar, 1990:502). Böylece, çalışmamızda incelenen dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın kooperatifçilikle ilgisinin 20. Yüzyılın başlarına kadar uzandığı görülebilir.

Kooperatiflerin, kanuna girmesi 1924 yılında olmuştur. 396 sayılı Ticareti Berriye Kanununun 10. maddesinde kollektif, komandit, anonim olarak sayılmış olan ticaret şirketlerine, kooperatiflerin de ticaret şirketi olarak kabul edileceği fıkrası eklenmiştir. Yine aynı yıl çıkarılan 498 sayılı İtibari Zirai Birlikleri Kanunu ile tarım alanında çiftçilere verilecek kredinin kooperatifler yoluyla verilmesi hükme bağlanmıştır.

1925 yılında ilk tüketim kooperatifi olan Ankara Mebuslar Kooperatif Şirketi, Ticareti Berriye Kanununa dayanılarak kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk de bu kooperatifin 1 numaralı ortağıdır. 1926 yılında 865 sayılı Türk Ticaret Kanunu çıkarılmış, bu kanunda da kooperatifler ticaret şirketlerinden sayılarak her türden birçok kooperatif bu kanuna dayanılarak kurulmuştur.

1935 yılında 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu ile 2836 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu çıkarılmıştır

(Cura, 1977:14-15). 1935 yılı sonunda, 668 adet zirai kredi kooperatifin büyük çoğunluğu “tarım kredi kooperatifi” unvanıyla kendilerini yeni kanuna uydurmuşlar, intibak etmeyen 91 kooperatif ise tasfiye olmuştur (Hazar, 1990:401).

Yeni düzenlemelerden ve gelişmelerden memnun kalan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, konu ile ilgili memnuniyeti şu sözlerle dile getirmiştir: “Kooperatif teşkilatı her yerde sevilmiştir. Kredi ve satış için olduğu gibi istihsal vasıtalarını öğrenip kullandırmak için de kooperatiften istifadeyi mümkün görüyoruz.”

Atatürk bunları yalnızca övmekle ve teşvik etmekle kalmayıp kooperatifçilikten üretim araçlarını kullanmada da yararlanılmasını vurgulayıp, kendi sahip olduğu Tekirçiftliğini de içine alan bir Tarım Kredi Kooperatifi kurmuştur. 1936 yılında kurulan Tekirçiftliği Tarım Kredi Kooperatifinin 1 numaralı ortağı Mustafa Kemal Atatürk’tür (Hazar, 1986:18).

Kooperatifçiliğe büyük önem veren Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı ve arkasından gelen II. Dünya Savaşı yıllarının sancılı geçmesi sebebiyle bu süreçte durgunlaşan kooperatifçilik gelişmeleri, çok partili döneme geçilmesi ve ekonominin canlanması ile yeniden aktif duruma gelmiştir. İktidara gelen yeni hükümet, 29 Mayıs 1950 tarihinde okunan ilk hükümet programında, “...kredi mevzuunda kooperatiflere daha fazla ehemmiyet vereceğiz.” sözleriyle kooperatiflere yer vermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D9, C1:28). 31 Mayıs 1950’deki bu programın görüşmelerinde kooperatiflere yalnızca kredi mevzusu ile yer verilmesi milletvekilleri tarafından eleştirilmiştir.

Kooperatifçiliğin yalnızca krediyle alakalı bahsedilecek bir oluşum olmadığını, iktisadi, içtimai ve teknik gelişmeyi sağlayacak, sosyal uyum ve uzlaşmayı gerçekleştirecek bir konu olduğunu söylemişlerdir (TBMM Tutanak Dergisi, D9, C1:49). 30 Mart 1951’de okunan ikinci hükümet programında ise “Memleket ekonomisinin gelişmesini bilhassa teşkilatlanmada gören Hükümetimiz, ilk planda kooperatiflerimizi ele almış, tarım kredi ve satış kooperatifleriyle istihlak, yapı kooperatifleri üzerinde icabeden çalışmaları yaparak lüzumlu kanun tasarılarını

hazırlamaya başlamıştır.” diyerek kooperatiflerle ilgili gelişmelerden bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D9, C6:63). Gerçekten de dönemin başından itibaren kooperatifçilik hareketinde önemli gelişmeler olmuştur.

1951 yılında esnaf ve sanatkârlar kefalet kooperatiflerinin ilki olan Ankara Esnaf Kefalet Kooperatifi, Halk Bankası ile işbirliği yapan Ankara Esnaf Dernekleri Birliği'nin 117 üyesinin koyduğu 8.405 lira sermayeyle kurulmuştur. Böylece, esnaf, sanatkâr ve küçük sanayicinin maddi teminat verememesi sebebiyle ticari bankalardan kredi alamaması sorunu, Tarım Kredi Kooperatiflerindeki sistem gibi, ortakların müşterek ve müteselsil kefaletlerine dayanarak bankalardan kredi almaları mümkün kılınarak çözülmüştür.

1952 yılında Eskişehir'de ve İstanbul'da da esnaf kefalet kooperatifleri çalışmalarına başlamış; Çorum, Bursa, İzmir, Kırşehir, Balıkesir, Adana ve Aydın şehirleri de hazırlıklarını bitirmiş ya da bitirmek üzere bulunmaktadır (Uzgören, 1987:109).

Kısa zamanda hızla gelişen bu kooperatiflerin 27'si 1954 yılında Ankara'da ilk Esnaf Kefalet Kooperatifleri Birliği'ni kurmuştur (Hazar, 1990:516). 1970 yılında bu kooperatifler il düzeyinde birleşerek 14 bölge birliğini oluşturmuşlar, bölge birlikleri de üst örgüt olan Merkez Birliği'ni kurmuşlardır.

Bakanlar Kurulu kararı ile bu merkez birliği, “Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB) unvanını almıştır (Rehber, 2011:219). 1950-1960 döneminde 111 adet kurulan bu kooperatiflerin bugünkü sayısı 1000'dir (GTB, 2017:13).

Türkiye tarım kooperatifçiliğinde önemli yeri olan kooperatiflerden biri de, ilki 1951 yılında Adapazarı'nda kurulan pancar ekicileri kooperatifidir.

Pancar ekicileri kooperatiflerinin örgütlenmesi, Türkiye şeker sanayinin genişletilmesi için çalışmaların yürütüldüğü 1951 yılına rastlar.

O dönemde mevcut şeker fabrikaları ülkenin şeker ihtiyacını karşılayamaz duruma gelmiş, bu nedenle pancar ekim alanlarının

genişletilmesi ve yeni fabrikaların kurulması gündeme gelmiştir.

Bunu yaparken de çiftçilerin yalnız pancar üreticisi değil aynı zamanda yeni kurulacak şeker fabrikalarının ortağı olmaları şeklinde çalışmalar yürütülmüştür.

Böylece 1953-1956 yılları arasında yeni kurulan 11 fabrikadan özel olarak oluşturulan 5'inin toplam sermayesinin yarısından fazlasına pancar kooperatifleri ortak edilmiştir (Müftüoğlu ve Aydos, 2001:38-39).

Yine 1951 yılında Eskişehir, Amasya, Turhal; 1952 yılında Kütahya, Akşehir-Ilgın, Uşak, Alpullu, Konya; 1953 yılında Kayseri, Burdur-Isparta, Balıkesir, Bursa, Erzurum, Erzincan; 1954 yılında Elazığ, Malatya Pancar Ekicileri Kooperatifleri kurulmuştur. (Rehber, 2011:329).

Sanayinin ve pancar üreticilerinin kredi ve enerji gibi ihtiyaçlarını karşılamak için de 1953 yılında Şekerbank oluşturulmuştur. Üst birlikleri olan PANKOBİRLİK ise 1972 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu gereğince kurulmuştur (Müftüoğlu ve Aydos, 2001:39). Bugün yaklaşık 1,5 milyon ortağıyla 31 pancar kooperatifi ülkemiz ekonomisine katkısını sürdürmektedir (pankobirlik.com.tr, 2017).

Çeşitli türden kooperatiflerin ilkleri 1950-1960 yıllarında açılmaya devam ederken, bu dönemde kaydedilen çok önemli gelişmelerden biri de, bir kooperatifçilik kanunu hazırlama konusundaki çabaların sonuçlarından olan Colombain Projesidir.

Dışişleri Bakanlığı'na 28.10.1949 tarihinde gelen bir mektupta, kooperatifçilikle ilgili kanunların incelenmesi, gerekli değişikliklerin yapılması ve gerekirse yeni bir kanunun hazırlanması konusunda bir uzmanın gönderilmesi gerektiği yazılmış; bunun üzerine de 1950 yılında, kooperatifçilik konusunda bir uzman olan M. Colombain Ankara'ya gönderilmiştir.

Colombain, ülkemizdeki kooperatifçilik konusunda açık bir fikre sahip olabilmek için beş hafta süreyle birçok şehir gezmiş, birçok kişiyle temasa geçmiştir. Sonuçta, Türk kooperatifçiliğinin gelişmesinin basit değişikliklerle mümkün olmadığını, birkaç esaslı tedbirin alınması gerektiğini söylemiştir.

Kooperatiflerin yalnızca ekonomik bir oluşum olmadığını, aynı zamanda ahlak, eğitim, ekonomi, teknik vb. konuları da barındırması gerektiğini düşünmektedir. Colombain, aslında Türk kooperatifçiliğini geliştirebilecek tecrübeli kişilerin ülkemizde var olduğunu, ihtiyaç olan şeyin kooperatif fikrinin tam anlamıyla yasalara yansıtılması olduğunu vurgulamıştır.

Colombain'in projesinin kooperatifler açısından önemli maddeleri şunlardır: "Kooperatiflerin birlik ve federasyon kurabilmeleri; kooperatifleri tescil ve kontrolle ilgili bir dairenin oluşturulması; kooperatiflerin, onları tescil ve kontrol ile görevli daireye kaydedildikten sonra tüzel kişilik kazanmaları; ana sözleşmelere kuruluşun kooperatif niteliğini kaybettirecek bir değişikliğin yapılamaması hükmünün konması; üç yüzden fazla ortaklı kooperatiflerde genel kurulda, haberleşme ile oy kullanılabilmesi binden fazla ortağı olan kooperatiflerin anasözleşmelerine, ortakların ayrı ayrı müzakere yapmak üzere şubelere ayrılması ve bu şube temsilcilerinin genel kurulu oluşturulmasına dair hüküm konması; yönetim kurulundan istifa eden bir üyenin bu istifa nedeniyle kooperatifin zarar görmesi ihtimaline karşı, kooperatife tazminat ödemesine dair anasözleşmelere hüküm konulabilmesi; sınırsız sorumluluk esasına göre kurulan kooperatiflerin, sermayesiz de kurulabilmeleri; kontrol kurulu tarafından yapılan kontrollere halel gelmemek şartıyla, her kooperatifin ve işletmelerin en az yılda bir kez, kooperatife yabancı olan bir hesap uzmanı tarafından incelenmesi gereği; ancak bu yasaya göre kurulmuş olan kuruluşların (levha, alamet, ilan, fatura ve yayınları ile) belgelerinde kooperatif adını kullanabilmeleri; kooperatif gerçekten kar etmediği halde muhasebe oyunları ile kar etmiş gibi göstererek risturn dağıtan yönetim kurulu üyelerine para ve hapis cezası verilmesi."

Kooperatiflerin sicillerinin tutulması ve bunları denetleyecek bağımsız bir örgütün kurulması konusu Colombain'in hazırladığı bu rapordan önce gündeme gelmemiştir.

25 maddeden oluşan bu projede ayrıca kooperatifler sınıflandırılmış, kooperatifler arasındaki anlaşmazlıkları kesin karara bağlayacak öneriler getirilmiştir. Colombain projesinde, kooperatifçiliğin güçlenip

canlanması için eğitimle desteklenmesi gerektiğini, bu konuda kadınların ve köy öğretmenlerinin çok önemli bir rolü olduğunu savunmuştur.

Kadınların iyi bir propagandacı olabileceğini, iyi nasihatle bulunduklarını, yapacakları kontrolün de dikkatli ve daha titiz olabileceğini söylemiştir (Kocabaş, 2010:222-225).

1951 yılında Türk Kooperatifçilik Kongresi'nin Kanun Komisyonu tarafından da bir proje yapılmış, bu projede Yusuf Sami Atasagun tarafından 90 maddelik "Tarım Kooperatif Ortaklık ve Birlikleri Kanunu" hazırlanmıştır.

Bu proje Colombain'in projesi ile birleştirilerek yeni bir kooperatif kanunu projesi oluşturulmuştur. Meclise sunulan bu kooperatifçilik kanun tasarısı basında yankı uyandırmıştır.

Colombain'in projesinden sonra, İktisat ve Ekonomi Bakanlığının Türk Ekonomi Kurumu ile birlikte kooperatifçilik kongrelerinde alınan kararlara göre hazırladığı Kooperatifler Kanun Layihası meclise sunulmuştur (Kocabaş, 2010:225-226).

Başlı başına bir kooperatifçilik kanunu çıkarılması için gerekli çabalar ve gelişmeler var olsa da, yeni bir Kooperatifler Kanunu'nun çıkarılamaması bu dönemin önemli bir eksiğidir.

Bu dönemde tarım satış kooperatifleri ile tarım kredi kooperatiflerinin sayılarındaki artış, kooperatif hareketindeki gelişmeyi göstermektedir. 1949 yılı sonunda 879 olan tarım kredi kooperatifleri sayısı, 1954 yılı sonunda 1.356'ya çıkmıştır.

1949 yılında 411.204 olan ortak sayısı da 1954 yılında 773.739'a yükselmiştir. 1949 yılında bu kooperatiflere Ziraat Bankası tarafından açılan kredi miktarı 88 milyon lirayken, 1955 yılı sonunda 278 milyon liraya ulaşmıştır. Tarım satış kooperatiflerindeki gelişme de benzerdir. 1955 yılı sonunda tarım satış kooperatiflerinin sayısı 189 olarak kaydedilmiştir.

Ziraat Bankası tarafından bu kooperatiflere açılan kredi, 1949 yılında 50 milyon iken 1955 yılı sonunda 238 milyon liraya yükselmiştir

(Kocabaş: 2010,227). Bu veriler, kooperatiflerin bu dönemde nasıl bir gelişme gösterdiğini görebilmek açısından önemlidir.

Ülke tarımında büyük öneme sahip işletmeler olan tarım satış kooperatiflerinin öncü birliklerinden bazıları 1950’li yıllarda kurulmuş olup, günümüzde hala üretimlerini devam ettirmektedirler. Bu birliklerin başında dünyanın en büyük zeytin kuruluşu olan Marmarabirlik gelir.

Dünyanın en kaliteli sofralık zeytinlerinin yetiştirilmesi ve pazarlanması amacıyla, Gemlik, Mudanya ve Erdek kooperatiflerinin bir araya gelmesiyle, 1954 yılında Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Marmarabirlik) kurulmuştur.

Bünyesinde 8 kooperatif bulunan Marmarabirlik, üretmiş olduğu ürünleri ülkemizin ve Avrupa’nın tamamına, Amerika, Kanada ve Avustralya piyasalarına sunmaktadır (marmarabirlik.com.tr, 2017). Antbirlik, bu dönemde kurulmuş bir diğer önemli tarım satış birliğidir.

Tarıma gönül vermiş işadamlarının çabaları sonucu, 1952 yılında Antalya Pamuk Narenciye ve Muz Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (Antbirlik) olarak kurulmuştur.

Antalya’da tarımın kalkınmasında başrolü oynayan ve kentteki çiftçi yapılanmasının organizatörlüğünü üstlenen Antbirlik, bugün kendisine bağlı 6 kooperatif ve 28.111 ortakla faaliyetine devam etmektedir (antbirlik.com.tr, 2017). 1954 yılında kurulan Gülbirlik ise günlük 320 ton gül çiçeği işleyerek dünya standartlarına uygun gül yağı ve gül konketi (katı gül yağı) üretimini gerçekleştiren dünyanın bu alanda en büyük üretici ve ihracatçı kuruluşudur.

Isparta yöresinde kurulan bu birliğin 6 birim kooperatifi ve 8000 üretici ortağı mevcuttur. Gülbirlik, halen dünya parfüm ve kozmetik sanayinin önde gelen kuruluşlarının gül yağı ve gül konketi ihtiyaçlarını karşılamakta, bu alandaki başarılı çalışmalarına kesintisiz devam etmektedir (gulbirlik.com.tr, 2017). 1958 yılında kurulan Taskobirlik de bu dönemde kurulmuş tarım satış birliklerindendir.

Nevşehir yöresindeki üzüm üreticilerinin ürettikleri üzümlerin değerlendirilmesi ihtiyacı üzerine bir araya gelinmiştir.

Türüne ülkemizde az rastlanan sigorta kooperatiflerinin ilk örneği Birlik Sigorta'dır.

Ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla Halk Bankası idarecileri ile Ankara'daki esnaf ve sanat temsilcileri tarafından 1958 yılında kurulmuştur.

Birlik Sigorta Kooperatifleri, ortaklarına, onların ölüm, acz gibi sebeplerle Halk bankasından aldıkları kredileri ödeyememeleri durumunda yardımcı olabilmek düşüncesinden doğmuştur. 5'i tüzel, 50'si gerçek toplam 55 kurucu ortağı vardır.

Dönemin Koordinasyon Bakanı, Ticaret Bakanı, Nevşehir Milletvekili, Ticaret Bakanlığı Müsteşarı gibi önemli devlet adamları ile önde gelen kooperatifçiler kurucu ortakları arasındadır.

Bugün Halk Sigorta adıyla faaliyetini sürdürmektedir (Hazar, 1990:524).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1950-1960 dönemi, kooperatifçilik tarihimizin anlatıldığı birçok kaynakta, ya değerlendirme konusu yapılmamış ya da bu dönemde kooperatifçilik faaliyetlerinin durgunlaştığına dair yorumlarla birlikte kendine çok az yer bulmuştur.

Bu çalışmanın yapılma amacı da bu eksikliğin fark edilmesidir. Yapılan araştırmalar sonucunda, kooperatifçiliğimizin bu dönemde gelişme göstermeye devam ettiği görülmüştür.

Zaten dönemin Cumhurbaşkanı, Türk Kooperatifçilik Kurumu'nun da fahri başkanı olan Celal Bayar'dır. Celal Bayar, daha 1915 yılında ilk tarım satış kooperatifi kurulurken kooperatifçilik hareketine öncülük etmeye başlamış, hayatı boyunca kooperatifçiliğimizin gelişmesi için çaba harcamıştır.

Celal Bayar, TBMM açıldıktan sonra İktisat Vekilliği'ne getirilmiş, 1920 yılında ilk kooperatifler kanununu hazırlamış, bu konuda

Atatürk'ün de çok büyük desteğini almıştır. Fakat bu kanun layihası kanunlaşmamıştır.

Celal Bayar, T. İş Bankası Genel Müdürlüğü yaptığı sırada özel bir fon kurarak esnaf ve sanatkârın kredi ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır. Halk Bankası ve Ziraat Bankası Kanunlarının hazırlanışında katkısı büyüktür. Bu kanunlar, esnafı, sanatkârı, çiftçiyi ve onların kooperatiflerini koruyucu hükümler içerir.

Tarım kredi ile tarım satış kooperatifleri ve birlikleri kanunu yine Celal Bayar'ın İktisat Vekilliği zamanında hazırlanmıştır.

Dolayısıyla, 1950'lere kadar zaten kooperatifçilikle ilgili önemli gelişmelere imza atmış olan bir devlet adamının, bu dönemdeki kooperatifçilik hareketini sahipsiz bırakması beklenemezdi.

Günümüzde hala eksikleri olan kooperatifçiliğimiz gibi, 1950-1960 yılları arasında da çözüme kavuşamamış sorunlar mevcuttu. Uzun yıllar Türk Kooperatifçilik Kurumu Yönetim Kurulu Başkanlığı yapan Nusret Namık Uzgören, 1958 yılında Karınca Dergisi'nde yayımlanan makalesinde, kooperatifçiliğimizin gereken hızla ilerlemediğini, bu konuda Avrupa ile aramızda bulunan yüz yıllık gelişmişlik farkının kapanması gerektiğini yazmıştır.

Her konuda kooperatiflerin birlik kurması gerektiğine ama örgütlenemediklerine değinmiş, bu sorunu, “Şeker, yağ, un var fakat bir türlü helva yapılamıyor.” sözleriyle dile getirmiştir. Müstakil bir kanunun olmaması ve eğitim sorunu da dönemin diğer eksikleridir.

Olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte incelenen bu dönemdeki tüm çalışmalar, ilerleyen süreçlere ışık tutmuştur.

Bulundukları bölgeye ekonomik ve toplumsal açıdan farklı değerler katan kooperatifler, ekonomik kalkınma için önemli bir fırsattır.

Bugün ülkemizin en güçlü kooperatif türlerinden biri olan esnaf ve sanatkârlar kredi kefalet kooperatiflerinin, temelleri bu dönemde atılmıştır.

Bu kooperatiflerin esnaf ve sanatkârın finansman erişimine sağladığı katkı, ekonomimizin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Yine tarımsal kooperatiflerin de durumu bu dönemde çok ilerlemiştir.

Dönemin ilk yarısındaki ekonomi politikalarına da bağlı olarak yaşanan tarımdaki gelişmelerle birlikte, tarımsal kooperatifler hem niteliksel hem niceliksel gelişim göstermiştir. Bu dönemde kurulmuş olan birçok kooperatif ve bunların birlikleri bugün hala faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Akyıldız, Hüseyin; Eroğlu, Ömer (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C:9, S:1, s:43-62

Albayrak, Mustafa (2004), Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınevi, Ankara

Baytal, Yaşar (2007), “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S:40, s:545-567

Boratav, Korkut (2016), Türkiye iktisat Tarihi (1908 – 2009), İmge Kitabevi, Ankara

Cura, Mustafa (1977), “Devlet – Kooperatif İlişkileri” Kooperatifçilik Dergisi, S:38, s:3-23

Emiroğlu A., Koçyiğit N., Kesici S., (2012), “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar”, Tarihın Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:8, s:73-92

Eroğlu, Cem (2003), Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

GTB (2017), Küçük İşletmeler İçin Kredi, Banka İçin Teminat: Kredi ve Kefalet Kooperatifleri, GTB, Ankara.

Hazar, Nurettin (1990), Kooperatifçilik Tarihi, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara

Hazar, Nurettin (1986), “ Celal Bayar ve Türk Kooperatifçilik Hareketi”, Kooperatifçilik Dergisi, S:74, s:5-25

Kazgan, Gülten (2013), Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Kepenek, Yakup (2016), Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul

Kocabaş, Özlem Yıldırım (2010), Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi, Libra Yayınevi, Ankara

Müftüoğlu, Hilal; Aydos Volkan (2001), “ Türkiye’de Kooperatifçilik, Türk Konut Kooperatifçiliğine Alternatif Bir Model: Almanya”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul

Rehber, Erkan (2011), Kooperatifçilik, Ekin Yayınevi, Bursa

Şener, Sefer; Kılıç, Cüneyt (2008), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Yabancı Sermaye”, https://www.academia.edu/1565653/Osmanl%C4%B1dan_G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze_T%C3%BCrkiyede_Yabanc%C4%B1_Sermaye (21.07.2017)

Takım, Abdullah (2012), “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:67, S:2, s:157-187

TBMM Tutanak Dergisi, D:8, C:1

TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1

TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:6

Tokgöz, Erdinç (1998), Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihinin Ana Çizgileri, Turhan Kitabevi, Ankara

Uzgören, Nusret Namık (1987), Tanınmış Kooperatifçimiz Nusret Namık Uzgören Diyor Ki, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara

Yurdakul, Elif Meryem (2014), “Türkiye’de İthalatın

Gelişimi ve İthalatın Yapay Sınır Ağları Yönetimi ile

Tahmin Edilebilirliğine Yönelik Bir Analiz” Yüksek

Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Aydın

(<http://www.ekodialog.com/Turkiye>

-iktisat-tarihi/demokrat-parti-donemi-ekonomi-tarihi.html,

21.07.2017)

(<http://www.pankobirlik.com.tr/AnaSayfa/>

Genel_Bilgi_ve_Tarihce), 27.07.2017)

(http://www.marmarabirlik.com.tr/tarihce_.html, 31.07.2017)

(<http://www.antbirlik.com.tr/index>.

php/kurumsal/tarihce/, 31.07.2017)

(<http://www.gulbirlik.com/hakkimizda.asp.htm>, 31.07.2017)

(<http://www.taskobirlik.com/index.php/home-3>, 31.07.2017)